

Стаття надійшла до редакції 14.04.2018.

*Кравченко Д., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ РЕЧЕВЫХ АКТОВ В МОЛОДЕЖНЫХ КИТАЙСКОЯЗЫЧНЫХ ИНТЕРНЕТ-ТЕКСТАХ: ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ

Статья посвящена обобщению типов речевых актов в соответствии с их иллокутивной целью, а также исследованию особенностей реализации директивов, квалификативов и квеситивов в китайскоязычных текстах молодежного гендерного дискурса.

Ключевые слова: блогосфера, иллокутивная цель, Интернет-тексты, сленгизм, гендерный дискурс.

*Kravchenko D., assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

PECULARITIES OF SPEECH ACTS REALISATION IN CHINESE YOUTH INTERNET-TEXTS: GENDER ASPECT

The article is devoted to the generalization of types of speech acts according to their illocutionary purpose, as well as the features of implementation of directives, qualificatives and quesitives in texts of gender discourse.

Key words: blogosphere, gender discourse, illocutionary purpose, Internet texts, slangism.

УДК 811.161.2'373:94]:77

*Кузьменко Ю.І., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ЛЕКСИКА ФОТОСПРАВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ

У статті стисло розглянуто історію розвитку лексики фотосправи в Україні. Показано важливість цієї тематичної групи лексики для вивчення явищ української літературної мови середини ХІХ – початку ХХІ ст. й історії української мови. Звернено увагу на інтернет- та живе мовлення, які є цінним джерелом досліджень лексики фотосправи. Окреслено проблему кодифікації та впорядкування терміносистеми цієї галузі.

Ключові слова: фотосправа, термінологічна система, композит, варваризм, жаргонна лексика, синоніморяд, вторинна семантика, реактивація лексики.

Лексика фотосправи й досі лишається малодослідженою в українській мові [1–4], хоча ця галузь мистецтва й техніки активно розвивається на теренах України, особливо в останні десятиліття.

Фотосправа вперше з'являється в Україні 1839 р.: професор Львівського університету медик Йоганн Глойзнер фотографував красвиди з вікна свого будинку. Журналістська фотографія поширюється в 1850-х рр. (перші журналістські фото – Кримська війна 1853–56 рр.). 1843 р. відкрилося фотоательє першого професійного фотографа Львова Августина Холоневського, який сам сконструював дагеротипний апарат. Із появою фотосправи її вивченням на наших теренах займалися переважно фотографічні товариства. Як зазначає Т.О. Смельянова (Інститут історії НАНУ), 1859 р. з-під пера нашого співвітчизника, одесита І. Мигурського, вийшов перший практичний посібник з фотографії. Історії фотографії присвячена монографія професора Харківського університету М. Бекетова про розвиток і сучасний йому стан світлопису (1862) [5]. Ми з'ясували, що ці праці написані російською мовою. У подальших пошуках сподіваємося таки знайти перше українськомовне друковане видання, присвячене фотосправі. Поки ж назвемо лише окремі пізніші, зокрема, “Давні київські фотографії та їхні знімки старого Києва” Олексія Сімзен-Сичевського 1928 р. (6), першого дослідника старих світлин Києва. У своїй праці він розповідає історію фотосправи у світі й Україні, називає київських фотографів і детально аналізує їхні роботи. Юліан Дорош, львів'янин, із 1930 р. дописував про фотосправу в журнал “Кіно” (7), у 1929–31 рр. – у часопис “Неділя” (8) в рубрику “Із фотоапаратом в руках” (“Фотографія”), що пізніше стало основою його “Підручника фотоаматора” (9), у якому наводився коротенький словник фототермінології. 1932 р. він видав фахову книгу “Побільшення” (10). Був одним із співзасновників Українського фотографічного товариства у Львові (1930–1939 рр.), яке 1933 р. заснувало фаховий журнал “Світло й тінь” (11).

Актуальність нашої теми визначається малодослідженістю лексики фотосправи в лінгвістичному аспекті, особливо в діяхронії, відсутністю єдиної термінології в галузі, словників фотосправи, специфікою функціонування в усному мовленні та ін.

Хотілося б звернути увагу на протиставлення “норма – узус”, зокрема на лексичному рівні. Слова, які широко вживаються серед мовців, витісняють форми, які мали б бути нормативними (наприклад, поширенням є *екзиф* замість *екзиф*). Привертають увагу варваризми в лексиці фотосправи, адже деякі поняття так остаточно й не отримали позначення в кириличній формі на сучасному етапі розвитку мови (*RAW*, *Photoshop*, *EXIF*, *ISO ma in.*).

Необхідно враховувати, що в досліджуваній темі не можна обмежитися лише лінгвістичними знаннями. Лексика фотосправи частково є спільною з лексикою кінематографа (техніка, освітлення та ін.), образотворчого мистецтва (коли йдеться про жанри фотографії, композицію), фізики (коли говоримо про процеси, принципи роботи техніки), хімії (якщо йдеться про реактиви у фотолабораторіях і т. ін.), навіть літературознавства (існує, наприклад, *цикл фотографій*).

Лексеми *світлина*, *знімок/знімок*, *фотографія* з'являються в періодичних виданнях як назви основного поняття галузі вже наприкінці XIX – на початку XXI ст. (газета “Слово” у Києві, газета “Слово” у Львові, тижневик “Неділя” у Львові). Показовими в цьому плані є західноукраїнські видання, адже в Наддніпрянській Україні, яка зазнавала русифікації, ситуація була іншою: сама фотосправа розвивалася, але писали про неї російською. За майже 180 років розвитку фотосправи в Україні галузь

дуже вдосконалилася технічно, що позначилося й на лексиці цієї тематичної групи. Мова як живий організм оперативно реагує на зміни в суспільстві, тому маємо велике поле для досліджень як лексики літературної мови (що стосується терміносистеми фотосправи), так і слів просторічних, жаргонних, лексем-професіоналізмів.

Чимало лексем і висловів активно функціонують у живому мовленні фотографів, хоча й не зафіксовані в сучасних словниках. Потужним джерелом такої лексики є, природно, запозичення, адже в Україну надходять технічні новинки з-за кордону. Активно запозичуються слова з англійської мови (*екзиф*, *зум*), з латини, французької (*байонет*), японської (*боке*), російської (калька *телевизогосахист*). Запозичення найчастіше адаптуються до української мови, набувають її системи закінчень, стають твірними словами чи основами для творення нових лексем за українськими словотвірними моделями (*ціанотип* – *ціанотипити*; *флікр* – *офлікритися*), головними компонентами нових фразеологічних одиниць (*забігти на кілька кадрів*, *фотограф у стіл*), що стосуються галузі. У досліджуваній сфері маємо й питому українські слова (*самознімок*, *світляр*). Виокремлюємо лексеми, що набувають вторинної семантики – *китаєць*, *японець*, *німець* (на позначення об'єктів за країною-виробником), *гістограма* (звуження значення). Цікавими є способи творення жаргонних лексем (наприклад, *сонька* – камера Sony).

Значний інтерес для лінгвістики становить історія досліджуваної лексики, зокрема її функціонування в галицькій та наддніпрянській періодиці кінця XIX – початку XXI ст., адже саме періодичні видання (як і сучасні ЗМІ) повідомляють про останні новини, зміни в суспільстві, технічний і науковий прогрес раніше, ніж нові реалії входять у науковий обіг.

Фотографія згадується в рекламі цехів і торгівельних установ у львівській газеті “Слово” за 1871, 1872 роки (12–13). У рекламі щотижневика “Неділя” (Львів) уже з 1911 року засвідчено базові лексеми фотосправи: *віньєта* (діалектизм) (14, № 7), *ілюстрації* (протягом усіх випусків), *фотографічна знімка* (15, № 20), *арт. маляр* (там само, про фотографа М. Івасюка); *сфотографовано* (15, № 7), *вибив ся на перший план* (15, №8) про передній план на композиції; скорочення *фот.* і *фотогр.* від *фотограф* (15, № 11, 13). Пізніше, у 1938 р., цей же тижневик публікує вже безпосередньо пов'язані з фотосправою оголошення (16). Натрапляємо на такі лексеми: *Фото-Радіо-Паля*, *фотографувати*, *фотогр. апарат*, *балони (плівка)*, *знімки, світлина, вислід, апарат* (фотографічний), *візієр* (деталь камери). Існував “Фото Радіо-паля” (площа Марійська, 8; газета “Неділя” за 16.01.1938). Уже бачимо рекламу конкретних фірм техніки (апарат “Сіда”). Це засвідчує, що фотографія в 1930-ті рр. уже увійшла в життя пересічного українця, а лексика фотосправи – у його мовну свідомість.

Нині з'являються книги та періодичні видання, присвячені галузі, функціонують сайти і форуми, де фотографи-професіонали та любителі навчають фотосправи та обговорюють проблемні питання. Окремі користувачі мережі створюють власні фотосторінки, де, окрім власних робіт, також можуть надавати інформацію про історію техніки, принципи та способи фотографії (аналогової та цифрової), обробки світлин, їх обміну, про їхні функції та ін. (17–19). Фотографія супроводжує сучасного

українця скрізь. Як результат – лексика фотосправи стала невід’ємною частиною життя не лише професійних фотографів, а й кожного з нас.

Стриженово лексемою розглядають тематичної групи слів можемо вважати лексеми *фотографія* (нижче наведемо синонімічний ряд до неї). Це слово полісемічне, саме тому не вживаємо його у формулюванні теми (лексика *фотосправи*, а не *фотографії*). В академічному тлумачному словнику української мови наведено 5 значень слова: 1) ‘спосіб одержання зображення кого-, чого-небудь на світлочутливому матеріалі за допомогою спеціального оптичного апарата’; 2) ‘знімок, фотокартка’; 3) ‘майстерня для фотографічного знімання та виготовлення знімків’; 4) ‘обличчя’ (фамільярне) та 5) ‘спостереження та хронометрована фіксація якихось дій, прийомів роботи, процесів і т.ін.’ (20, т. 10, с. 633). Останнього значення не засвідчує словник 2012 р. за ред. В.В. Жайворонка. Словник Грінченка (21) не фіксує лексику фотосправи, хоча й був виданий у часи (1907–09 р.), коли ця галузь уже розвивалася в Україні (це словник народної мови). Цікаво, що “Малорусько-німецький словар” за ред. Є. Желехівського та С. Недільського (1886 р.) наводить такі основні лексеми: *фотограф*, *фотографічний*, *фотографія*, *фотографувати*, *знімок* (22, т. 2, с. 1030). У “Словарі чужих слів” 1910 р. за ред. З. Кузеля та М. Чайковського наявні такі лексеми: *фотографія*, *фотоплярстикон*, *фототипія*, *фотогравюра* (23, с. 315).

Саме слово *фотографія* походить від грецької (*φῶς* (*φωτός*) – “світло” та *γράφω* – “пишу”) (24, с. 124–125). Такою внутрішньою формою можна пояснити власне український відповідник – *світлина*. Зрозумілою є мотивація лексем *світляр*, *світлопис* та ін., які були вироблені на початку ХХ ст. й нині поступово реактивуються. Поряд із грецькими запозиченнями українські за походженням слова бачимо в реєстрі “Російсько-українського словника технічної термінології” О. Шелудька та Т. Садовського (1928): *світлоритина* (фотогравюра), *фотограф*, *фотографування/фотографовання*, *фотографований*, *фотографувати*, *фотографічний*, *фотографія*, *світлина* (різновиди: *мультівна*, *стереоскопічна*, *трикольорова*), *фотокераміка*, *фотолітографія*, *світлопідсильний* (25). Там можемо знайти більше лексики з фотосправи, яка вже має спеціальні скорочення “фото” та “фототех”. Засвідчені слова на позначення способів проявлення фотографії (*автотипія*, *кататипія*), способів зйомки (*аерофотознімок*, *аерофотозймання*), процесів, що є складниками фотосправи (*забарвлювати*, *серпанкувати*); реактивів (*амідол*), закладів фотографії (*робітня*), означень фотокарток (*серпанковий*, тобто ретушований). У цьому словнику помітні наслідки пуризму та фонетичні відмінності від сучасної української літературної мови. Наприклад, відповідник до російського *вирировати*, що за словником російської мови Ушакова означає ‘фарбувати фотографічні відбитки за допомогою віражу – спеціального розчину золота чи платини’, у словнику Шелудька звучить як *забарвлювати*. Цікавими є лексеми *серпанкувати*, *серпанковий* (‘ретушувати’, ‘ретушований’); *вставна* (‘діафрагма’); *образ позитивний* (‘фотографія’) тощо.

На морфологічному рівні бачимо модифікації запозичень: зміну роду (*дублет* – *дублета*); зміну суфікса на інший запозичений (*фіксатив* – *фіксаж*) тощо. В іншому російсько-українському словнику за ред. А. Кримського та С. Єфремова (1924–33 рр.) також засвідчено досліджувану лексику (26). Її менше з огляду на те, що словник

незавершений і зупиняється на літері П (як відомо, вийшли 3 перші томи праці). Тут бачимо синоніморяд на позначення світлина: *зняток, знімок, світлина, фотографія*, також *картка, відбиток* (в окремих словникових статтях). Слова в цьому виданні подано за тодішнім правописом, який, зокрема, ще не закріпив графічно оглушення префікса з- перед к, п, т, ф, х (*зфотографувати, зфотографований*). Спостерігаємо паралельні суфікси у віддієслівних іменниках: *фотографівання* та *фотографування*. У словнику А. Кримського та С. Єфремова як загальноновживане фіксується слово *кодак*. Цікаво, що в “Словаре современного русского литературного языка” в 17 томах (том V, 1956 р.) ця лексема також засвідчена як загальноновживана (тип камери). Однак у словниках сучасної літературної української мови вона відсутня. Її необхідно додати із сучасним значенням.

Дослідження лексики фотосправи в діяхронії, отже, дає змогу побачити динаміку окремих мовних явищ на різних мовних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному). У подальших дослідженнях слід пересвідчитися, наскільки широко використовували пропонувані власне українські відповідники до запозичених лексем цієї тематичної групи.

В українській літературній мові ХХ–ХХІ ст. засвідчено велику кількість композитів із частиною *фото-*, що свідчить про її високу валентність. Друга частина складного слова може бути як власне українська, так і запозичена. Трапляються й трикомпонентні утворення. Ось лише частина таких лексем, які функціонували раніше чи досі є активними: *фотосправа, фотогалерея, фотовиставка, фотоальбом, фотокнига, фотограф, фотомитець, фотомисливець, фотохудожник, фотоамериканець, фотопубліцист, фотокор, фотомайстер, фоторозповідь, фотолітопис, фотоісторія, фотоавангард, фотокамера, фотосвітлина* (впадає в око внутрішньослівна тавтологія), *фотокіноуправління, фотокінокомітет, фотокіносекція, фотокіносклад, фотоплакат, фотоескіз, фотообслуговування, фотодокументи, фотоматеріали, фотомистецтво, фотоустанова, фотогалузь, фотопромисловість, фотовиробництво, фотопроцес, фотосправа, фотоінсценування, фотосеанс, фоторобота, фоторепортаж, фотодебют, фотостудія, фотозаклад, фотолабораторія, фотошкола, фотопортрет, фотонаюрморт, фотопейзаж, фотопостановка, фотоескіз, фотороман, фотоархів, фотоілюстрації, фотословничок, фототермінологія*. Цей ряд можна продовжувати, майже всі слова засвідчені в друкованих виданнях. Лише в СУМ-11 зафіксовано понад 100 складних лексем із першою частиною *фото-* (іменників, дієслів, прикметників, прислівників).

Наведемо також синоніморяд до слова *фотографія* в 2 знач. за СУМ-11, який знайдено в різних джерелах різних років розвитку фотосправи: *знімок/знімок, світлина, фото* (усічене, сер. рід), *фотка, фотографія/фотографія, ілюстрація, зображення, фотойлюстрація, фотосвітлина, кадр, вислід, фотозображення*.

Наше дослідження дозволяє зробити такі висновки. Фотосправа давно й активно розвивається на території України. Її лексика стала органічною частиною українського словника вже в середині ХІХ ст., збагачувалася у 20–30-х рр. ХХ ст. (зокрема творилися власне українські відповідники до запозичень). Після проголошення незалежності України 1991 р. системно з’являються видання, присвячені темі. Із

поширенням інтернет-мережі стало можливим простіше й швидше засвоювати нові слова та реактивувати застарілі з цієї лексико-тематичної групи. Вивчення лексики фотосправи лише починається, ще немає усталеної терміносистеми. Цей лексичний пласт дуже активний, змінний (як і будь-який лексичний), відображає в діяхронії динамічні процеси української мови на різних мовних рівнях. Оскільки фотографія стала невід'ємною частиною життя кожного українця, на лексику, що позначає поняття, пов'язані з фотосправою, слід звернути увагу. Сподіваємося всеохопно дослідити її в подальших наукових студіях. У перспективі вважаємо за доцільне впорядкувати лексеми на позначення понять фотосправи, дослідити специфіку словотворення в цій групі, стилістичні та територіальні обмеження в уживанні; укласти словник. Це допоможе й у розвитку єдиної терміносистеми фотосправи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биби́к С. Селфі – продовження фотоавтопортретування / Світлана Биби́к // *Культура слова*. – 2015. – Вип. 82. – С. 130-132.
2. *Сербенська О.А.* Слова на фото, їх утворення і тенденції розвитку в сучасній українській і російській мовах / Олександра Сербенська // *Журналістика: преса, телебачення, радіо*. – 1981. – Вип. 10. – С. 100-108.
3. *Олексенко В.П.* Інноваційна лексика української мови з препозитивним компонентом-грецизмом: функційно-семантичний аспект / Володимир Олексенко // *Вісник Донецького національного університету. Сер. Б : Гуманітарні науки*. – 2014. – № 1-2. – С. 183-193.
4. *Булик-Верхола С.З., Теглівець Ю.В.* Чужомовні запозичення у термінології фотосправи / Софія Булик-Верхола, Юлія Теглівець // *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету* – 2016. – № 23, том 1. – С. 8-10.
5. *Енциклопедія історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR= Fotodokumentoznavstvo.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Сімзен-Сичевський О.* Давні кийські фотографії та їхні знімки старого Києва / Олексій Сімзен-Сичевський // Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергієвича Грушевського з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності. – Київ, 1928. – Т. I. 7. *Кіно*. – Львів. – 1930. 8. *Неділя*. – Львів. – 1930. 9. *Дорош Ю.О.* Підручник фотоаматора / Юліан Дорош // Львів. – 1930. 10. *Дорош Ю.О.* Побільшення / Юліан Дорош // Львів. – 1931. 11. *Світло й тінь*. – Львів. – 1933. 12. *Слово*. – Львів. – 1871. 13. *Слово*. – Львів. – 1872. 14. *Неділя*. – Львів. – 1911. – 8 с. 15. *Неділя*. – Львів. – 1912. – 8 с. 16. *Неділя*. – Львів. – 1938. – 12 с. 17. *Пилип'юк В.В.* Визначення ключових точок у HDR-зображеннях / В.В. Пилип'юк, О.Б. Цімер // *Наукові записки [Української академії друкарства]. Серія : Технічні науки*. – 2015. – № 2. – С. 35-39. 18. *Кузан В.* “Ніколи не знаєш, де тебе чекають найкращі кадри”, інтерв'ю Лесі Карлової. – Журналіст України. – 2016. – № 10. – С. 26. 19. *Представництво компанії Nikon в Україні*. URL: http://www.nikon.ua/uk_UA/.

ВИКОРИСТАНІ СЛОВНИКИ

20. *Словник української мови*: в 11 тт. / АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
21. *Грінченко Б.* Словарь української мови у 4-х томах / *Словарь української мови*. Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. – К. : Наук. думка, 1996.
22. *Малоруско-німецький словар*: У 2 т. / Уложили: Євгеній Желеховский та Софрон Недільский. – Львів, 1886.
23. *Словар чужих слів*: 12000 слів чужого походження в українській мові / Зібр. Кузеля З.,

Чайковский М.; Ред. Кузеля З. – Чернівці, 1910. – 368 с. 24. *Етимологічний словник української мови*: В 7 т. – гол. ред. О.С. Мельничук – К. : Наукова думка, 1982–2012. 25. *Садовський Т., Шелудько О.* Російсько-український словник технічної термінології / Тодось Садовський, Іван Шелудько // Київ. – 1928. – 588 с. 26. *Російсько-український словник* / Коміс. для склад. слов. укр. живої мови ; ред.: В.М. Ганцов, Г.К. Голоскевич, М.М. Грінченкова, А.Е. Кримський (голов. ред.). – К. : Червоний шлях, 1924.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2018.

*Кузьменко Ю.И., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

ЛЕКСИКА ФОТОДЕЛА В УКРАИНСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ: ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрена история развития лексики фотодела в Украине. Показана важность лексики этой тематической группы для изучения явлений украинского литературного языка середины XIX – начала XXI в. и истории украинского языка. Обращено внимание на интернет- и живую речь, которые являются ценным источником изучения лексики фотодела. Очерчена проблема кодификации и упорядочения терминосистемы этой отрасли.

Ключевые слова: фотодело, терминологическая система, композит, варваризм, жаргонная лексика, синонимия, вторичная семантика, реактивация лексики.

*Kuzmenko Y.I., student
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

VOCABULARY OF PHOTOGRAPHIC SPHERE IN UKRAINIAN STANDART LANGUAGE: THE HISTORY OF FORMATION AND DEVELOPMENT

The article considers a brief history of vocabulary development of photographic sphere in Ukraine. The value of such vocabulary for studying the phenomena of Ukrainian literary language of the middle of the XIX – the beginning of the XXI c. and the history of Ukrainian language has been proved. The author also focuses on Internet and live speech as a valuable source for the study of the issue, outlines the problem of codification and regulation of the terminological system.

Key words: photographic sphere, terminological system, composite, barbarism, slang vocabulary, synonymic row, secondary semantics, reactivation of vocabulary.